

Porovnávacia literatúra a teória medziliterárnosti v Španielsku/z pohľadu Španielska

CÉSAR DOMÍNGUEZ

Univerzita Santiago de Compostela

Názov štúdie predznamenáva dvojité priestorové perspektívy vzhľadom na porovnávaciu literatúru vcelku a na jeden z jej najdôležitejších teoretických modelov, teóriu medziliterárnosti: (1) ako sa na túto disciplínu a zmienený teoretický model nazerá v Španielsku a (2) ako sa v Španielsku praktizuje. Uplatnenie tejto priestorovej perspektívy v oblasti literárnej komparatistiky nie je ľubovoľné, a to prinajmenšom z dvoch dôvodov.

Po prvé, pripomeňme si, že priestorovosť súvisí s utváraním disciplíny od samého založenia. Jej opodstatnenosť je vždy spätá s prechodom z *jedného* teritória do *druhého*, s prekonávaním *hraníc*, a to nielen pokiaľ ide o koncepciu predmetu výskumu, ale aj jej vlastného formovania. Už od prvej programovej príručky bola porovnávacia literatúra chápaná vo vzťahu k sebe samej a k predmetu skôr ako akási *mapa*: „... rozľahlá oblasť porovnávacjej literatúry... sa možno ešte rozrastie o nové provincie. Spomedzi regiónov, ktoré vo svojom prehľade spomeniem, niektoré sú sotva prebádané, zatiaľ čo iné už boli prebrázené všetkými smermi.“¹

Po druhé, v priebehu ostatných rokov nastalo – ako posledná variácia krízy, ktorú v porovnávacjej literatúre diagnostikoval v roku 1958 René Wellek – ohlasovanie zániku disciplíny (Spivak, 2003). Podobné tvrdenie je podľa môjho názoru rovnako absurdné ako vyhlásenie, že na Slovensku fyzika a v Španielsku biológia sú mŕtve. Pravdaže, v každej oblasti rozličné disciplíny predstavujú rozličné stupne vývoja, navyonok je však nemysliteľné, aby nejaká krajina proklamovala, že odhliada od svojho špecifického vedeckého poľa. V tomto zmysle neslobodno akceptovať severoamerické tvrdenie týkajúce sa smrti porovnávacjej literatúry ako univerzálne platné, skôr by bolo vhodné chápať ho ako konštatovanie situácie danej disciplíny z hľadiska špecifickej lokalizácie (USA), situácie, ktorá je dozaista plodom rozštiepenia disciplíny na dve školy (tej, ktorú sama reprezentuje, a francúzskej), čo dokazuje neznalosť veľmi dôležitých teoretických prínosov slovanskej komparatistiky, vrátane teórie medziliterárnosti. Táto metodologická polarizácia, ako aj zanedbávanie slovanskej systémovej paradigmy, sú do značnej miery zodpovedné za *slepú uličku*, do ktorej sa severoamerická komparatistika dostala.

Na základe uvedených predpokladov stručne predstavím najprv situáciu, v ktorej sa nachádza porovnávacja literatúra v Španielsku, a následne pristúpim k španielskej recepcii teórie medziliterárnosti, v rámci čoho sa obmedzím na jediný aspekt: jej

vplyv na koncepciu porovnávacích dejín literatúry na Iberskom polostrove, na projekt, ktorý pod záštitou Coordinating Committee for Comparative History in European Languages, patriaci pod International Comparative Literature Association (ICLA), rozvíja oddelenie teórie literatúry a porovnávacjej literatúry na Univerzite v Santiagu de Compostela (USC).

1. POROVNÁVACIA LITERATÚRA V ŠPANIELSKU/Z POHĽADU ŠPANIELSKA

V posledných rokoch sa oblasť teórie literatúry a porovnávacjej literatúry utvárala na rozličných španielskych univerzitách ako oblasť poznania výslovne priechne zameraného charakteru, najmä vzhľadom na vzťahy nastolené medzi ňou a príbuznými oblasťami študijného plánu, predovšetkým pokiaľ ide o absolventský smer v odbore filológia. Rozhodujúcim spôsobom k tomu prispelo len nedávne inštitucionalizovanie (v roku 2000) porovnávacjej literatúry v Španielsku, sprevádzané zmenou názvu tejto oblasti poznania z „teórie literatúry“ na „teóriu literatúry a porovnávaciu literatúru“.²

Podľa môjho názoru spojenie dvoch disciplín – teórie literatúry a porovnávacjej literatúry – do jednej oblasti podporilo v Španielsku pozoruhodný rozvoj oboch disciplín. To predpokladalo odtrhnutie posledne menovanej od jej tradičného ukotvenia v rámci národných literatúr, zodpovedných aj za iné oblasti poznania. V prípade porovnávacjej literatúry sa to prejavuje prehĺbením *novej paradigmy*, ktorej vznik signalizovalo už obdobie pred približne dvadsiatimi rokmi. Týmto spôsobom, v podobnej situácii ako všeobecná jazykoveda, odhliada oblasť teórie literatúry a porovnávacjej literatúry od partikularistického horizontu určovaného osobitosťami jednotlivého jazyka a jeho literatúry a venuje pozornosť zovšeobecňujúcemu a komparatistickému zameraniu so základným cieľom uľahčiť študentom využívanie všeobecných metodologických a analytických nástrojov, ktoré by z prípravnej perspektívy umožňovali ľahšie poznávanie špecifickosti príslušných literatúr, daných študijným plánom každej špecializácie. Význam tohto zovšeobecňujúceho komparatistického horizontu predmetov vyučovaných na španielskych univerzitách cez poznanie teórie literatúry a porovnávacjej literatúry nadobúda jednu zo svojich autentických dimenzií v konštatovaní, že už v rámci stredoškolského štúdia humanitných a sociálnych vied sa dokázali k literárnemu faktu priblížiť z odlišného zorného uhla ako historicko-národný iba tí študenti, ktorí absolvovali voliteľný predmet *súčasná svetová literatúra*.

Na okraj prípravného obdobia treba povedať, že v rámci španielskej legislatívy tvorí táto oblasť centrálnu os magisterského štúdia (licenciatúry) v predmetoch teória literatúry a porovnávacía literatúra. Ide o absolventské štúdium druhého cyklu, ktoré dosiaľ ponúkajú iba niektoré univerzity, konkrétne Autonómna univerzita v Barcelone, Univerzita Complutense v Madride, univerzity v Extramadure, Granade a vo Valladolidide, avšak toto štúdium figuruje aj v rámci absolventského štúdia na iných univerzitách, medziiným aj na univerzite Santiago di Compostela (USC). Ich zavádzanie sa prerušilo, pretože sa čakalo na nový plán absolventských štúdií, vyplývajúci zo súčasnej reformy filologických štúdií, nutnej z hľadiska integrácie univerzitného systému v Španielsku do Európskeho priestoru vysokoškolského vzdelávania (EEES).

V zhode s reštrukturalizáciou študijných plánov v roku 1973 sa absolventské štú-

dium na Fakulte filológie USC týkalo štyroch odborov: klasická filológia, hispánska filológia (spolu s dvoma sekciami: španielskou a galícijsko-portugalskou), románska filológia (prvou a jedinou špecializáciou bola francúzština, pričom o niekoľko rokov sa k nej pričlenila aj druhá – taliančina) a germánska filológia (spočiatku s jedinou špecializáciou, angličtinou, ku ktorej sa potom pridala aj nemčina). V roku 1994 sa uskutočnila globálna reforma študijných plánov, ktorá popri iných variantoch predpokladala zavedenie kreditu ako jednotky miery a hodnotenia predmetov a rozšírenie právomoci univerzít, pokiaľ ide o stanovenie povinných a voliteľných predmetov. Poslúžila aj pri reforme štruktúry absolventských štúdií, ktorých je v súčasnosti deväť (nemecká, klasická, francúzska, galícijská, hispánska, anglická, talianska, portugalská a románska filológia). Počas rokov 2000–2001 nastala ďalšia modifikácia plánu z roku 1994, takzvaný Plán 2000, ktorý jeho základnú štruktúru nezhoršil, ale pokúsil sa ju vylepšiť zavedením päťročného štúdia a možnosťou ľahšie dosiahnuť akúsi vedľajšiu licenciaturu v odbore filológia. Podarilo sa to vďaka vzniku priečne fungujúcich voliteľných predmetov a možnosti doplnujúceho štúdia. V súčasnosti sme v období maximálnej neurčitosti, keďže cieľ reformy dosiahnuť kompatibilitu španielskeho štúdia voči EEES, a teda aj voči kreditom ECTS (Európsky systém transféru kreditov/ European Credit Transfer System – pozn. red.), využila španielska vláda na úplnú zmenu schémy študijných odborov v oblasti humanitných vied, pričom jej jediným kritériom sa navonok javí radikálna redukcia ich počtu. Z tohto jediného dôvodu sa nevie, aké zastúpenie bude mať teória literatúry a porovnávacía literatúra, a či dotyčná oblasť bude alebo nebude rátať s vlastným absolventským štúdiom.

Akademické a učiteľské kompetencie v oblasti teórie literatúry a porovnávej literatúry na USC sa rozširujú o vlastné doktorandské štúdium s rovnakým názvom (program doktorandského štúdia teórie literatúry a porovnávej literatúry), ktoré sa teší nepretržitej životnosti od dvojročia 1991–1993. Prvou z jeho charakteristík je pôsobenie v celom systéme univerzitného štúdia v Španielsku. Na pozvanie sa na ňom okrem mnohých iných zúčastnili takí význační profesori ako Daniel Chamberlain, Armando Gnisci, Claudio Guillén, Germán Gullón, Walter D. Mignolo, Daniel-Henri Pageux, Carlos Reis, Ricardo Senabre, Madina Tlostanova, Mario J. Valdés alebo Peter V. Zima. Ide o pluridisciplinárny a multiodborový program, na ktorom sa spolu so zodpovednou oblasťou teórie literatúry a porovnávej literatúry podieľajú aj iné oblasti, ako francúzska filológia, talianska filológia a galícijsko-portugalská filológia. Už od zavedenia v rokoch 2003–2004 bol tento program poctený vyznamenaním za kvalitu Národnou agentúrou pre evalváciu kvality a akreditácie a Ministerstvom školstva a vied. Z dôvodu reforiem, zaisťujúcich kompatibilitu s kritériami EEES, je tento doktorandský program ustavične predmetom hlbokjej transformácie.

Ako sa však javí situácia porovnávej literatúry v Španielsku alebo z pohľadu Španielska ponad tento inštitucionálny rámec? Po uplynutí približne stoosemdesiatich rokov od jej zavedenia vo Francúzsku je porovnávacía literatúra ešte aj dnes plne aktuálnou akademickou disciplínou, ktorá vzbudzuje záujem vedeckej a univerzitnej obce, ako o tom svedčí vznik nových odborne zameraných prác, vytváranie docentských miest, osobitne pričlenených k tejto sfére disciplín alebo pozoruhodne zvýšený počet publikácií. V Španielsku vyšlo v ostatných siedmich rokoch šesť komparatistic-

kých príručiek (Guillén, 1998; Romero López, 1998; Vega – Carbonell, 1998; Morales Ladrón, 1999; Pulido Tirado, 2001 a Gnisci, 1999/2002) a vznikol aj nový časopis výlučne venovaný tejto oblasti (Exemplaria: Revista Internacional de Literatura Comparada). Preto sa môže javiť priam do očí bijúce napríklad nasledovné tvrdenie, o to viac, že sa vyskytuje v diele s názvom *Porovnávacía literatúra. Kritický úvod* (Comparative Literature. A Critical Introduction), ktoré sleduje túto nekrologickú líniu, ako som už upozornil na začiatku svojho príspevku: „Dnes je porovnávacía literatúra v tomto zmysle mŕtva.“ (“Today, comparative literature in one sense is dead.” (Bassnett, 1993: 47)

Vyhlásenie Susan Bassnettovej možno akceptovať, aj to s veľkými výhradami, iba v prípade tradičných komparatistických centier, čiže v prípade Francúzska, Nemecka a USA, kde táto disciplína pociťuje výraznú intelektuálno-inštitucionálnu transformáciu vyvolanú stratou ich pozície kvôli dlhodobému a reštriktívnemu euroamerickému etnocentrizmu. V prípade USA sa žiada vziať do úvahy také faktory, akými sú úloha literárnej kritiky na katedrách angličtiny a porovnávacjej literatúry, alebo vplyv kultúrnych štúdií s interdisciplinárnym a očakávaným transnárodným prístupom ku kultúrnym procesom v súčasných spoločnostiach. V tejto súvislosti je veľmi významné, že *Modern Language Association of America* neprevzalo záštitu nad príručkou komparatistiky od roku 1978 (Clements, 1978), alebo že *American Comparative Literature Association* (ACLA) nemohla publikovať správu za rok 1985 v dôsledku nedostatočnej zhody medzi jej autormi.³ – Podľa jednotlivých stanov sa tieto správy, ktoré navrhujú predlohy orientujúce výskum disciplín v severoamerickom akademickom svete, majú predkladať každých desať rokov.

Práve v nasledovnej správe, vlastne v tretej v dejinách ACLA, vypracovanej pod vedením Charlesa Bernheimera, spoluvedúceho *Programu porovnávacjej literatúry a teórie literatúry* na Pensylvánskej univerzite, vychádza návrh cieľov v rámci disciplín a študijných plánov z nasledovnej situácie: „V tomto nestálo a rýchlo sa vyvíjajúcom spoločensko-kultúrnom prostredí sú mnohí vedci, ktorým záleží na prehodnotení oblasti porovnávania, čoraz väčšmi nesvoji ohľadom praktík tzv. literárnej komparatistiky. Cítia sa intelektuálne a inštitucionálne odcudzení, lebo tieto praktiky sa stále prepájajú s metódami, ktoré vo svetle ich konkrétnych metód a záujmov robia disciplínu takmer nespoznateľnou.“⁴

Kým od obdobia osemdesiatych rokov nadobudla porovnávacía literatúra v USA kulturalistický smer, do tej miery, že, ako odhaľuje Michael Riffaterre, „zachádza tak ďaleko, že sa vzdáľuje od literatúry, ktorá prepožičiava tejto disciplíne svoj názov“⁵ v rámci znehodnotenia estetickéj dimenzie literárnych diel a ich rozboru v zmysle konštruktívnych produktov atomizovaných skupinových identít takáto porovnávacía literatúra zároveň predstavuje pozoruhodnú pevnosť a sľubné perspektívy do budúcnosti v krajinách, ako sú kontinentálna Čína, Thajsko, Japonsko, India, Argentína, Brazília, Mexiko, Grécko, Taliansko, bývalá NDR, Portugalsko alebo Španielsko. Všetko toto vedie k záveru, že v epistemologických smeroch komparatistiky rozhoduje „miesto“ praktizovania disciplíny, čiže kontext a pôvod výskumných projektov. Z toho vyplýva, ako som naznačil už na začiatku, priestorové zdôrazňovanie mojej argumentácie.

V procese inštitucionálneho formovania vychádza porovnávacia literatúra z väzby na nacionalisticky orientované európske procesy, a teda na hľadanie kultúrnych koreňov, ktoré by upevnili vedomie identity národne vystupujúcich štátov a ich príslušných axiologických hodnotení. Je to preto, že literárna komparácia umožňuje určit stupeň autonómnosti v duchu tejto identity, ktorá má vzťahový charakter, merateľný z hľadiska asimilačnej sily vonkajších vplyvov a schopnosti exportovať normy a hodnoty do iných geokultúrnych priestorov. V tomto zmysle sa v jednej z ustanovujúcich prednášok disciplíny (*“Littérature étrangère comparée”*), ktorú mal Philarète Euphémon Chasles pri príležitosti otvárajúceho zasadnutia parížskeho Atenea v roku 1835, doslovne vyzdvihuje jej cieľ slovami: „O toto, páni, v podstate ide. Toto je jedinečný zmysel tejto disciplíny, ku ktorej sa chcete pridať: vzdialený vplyv jednej mysle na iných; magnetizmus jednej myšlienky na ďalšiu... Taliansko mení Francúzsko a Francúzsko Španielsko. Akcia a reakcia sú večné. Nemôžete poukázať na obdobie, nech už je akokoľvek barbarské alebo úbohé, ktoré by neprispelo k tomuto obrovskému a nepretržitému dielu, ktoré je potom len veľkým dielom civilizácie.“⁶

A v rámci tohto veľkolepého civilizačného diela Chasles pokladá Francúzsko za jedinu hnaciu silu, lebo jeho literárno-kultúrna identita je zrejme akosi synekdochou svetovej identity: „Francúzsko je najsenzibilnejšou zo všetkých krajín. ... Je centrom, centrom senzibility. Vedie civilizácie, pravdepodobne menej tým, že otvára cestu ľuďom, ktorí s ním susedia, než tým, že samo s ľahkomyselným, ale chytľavým zanietením robí prvý krok. Čím je Európa pre ostatok sveta, tým je Francúzsko pre Európu.“⁷

V týchto slovách ľahko spoznáme binárny a kontaktologický model vychádzajúci z materialistickej paradigmy a jej (európskej) literatúry ako univerzálnej civilizačnej sily, ktorú pre jej epistemologickú nekonzistentnosť René Wellek kritizoval na II. kongrese AILC/ICLA v Chapel Hill v roku 1958 v prednáške *Kríza literárnej komparatistiky* (*The Crisis of Comparative Literature*): „Umelé ohraničenie predmetu; mechanistický pojem prameňa a vplyvu; podmienenosť kultúrnym nacionalizmom bez ohľadu na veľkosť jeho ušľachtilosti; to sú podľa môjho názoru príznaky dlhej krízy porovnávacej literatúry.“⁸ O štvrtstoročie neskôr sa potvrdzuje vznik novej metodologickej paradigmy, ako ju synteticky prináša Douwe W. Fokkema (1982/1998: 84) na základe štyroch nasledovných elementov: (1) nová koncepcia predmetu literárneho výskumu, (2) zavedenie nových metód, (3) nové vnímanie vedeckej relevantnosti literárneho skúmania a (4) nový pohľad na sociálnu podmienenosť štúdia literatúry.

Zavedenie nových metód, na ktoré sa Fokkema odvoláva, sa uskutočnilo hlavne pod vplyvom teórie literatúry, ktorú v ostatných desaťročiach 20. storočia charakterizovalo závatne rýchle uplatňovanie teoretických a metodologických vzorov, z ktorých mnohé mali interdisciplinárny charakter, čo viedlo k rozmanitosti literárnych smerov, ako to pri prezentácii komparatistiky deväťdesiatych rokov v USA prostredníctvom nasledujúceho verša Johna Donnea ozrejmil Gerald Gillespie: „Všetko je rozkúskované. Všetka koherencia je preč.“ (*“Tis all in pieces, all coherence gone.”*)

Pri pohľade na podobný epistemologický fragmentarizmus pochopíme, prečo sa rozličné návrhy týkajúce sa smerovania porovnávacej literatúry v 21. storočí spájajú s používaním typologických pojmov predpokladajúcich akúsi metakomparáciu vlastných porovnávacích praktík. Výstižné príklady v tomto smere prinášajú práce, ktoré

Gillespie (1992/1998) predstavil na kongrese konanom pod záštitou ICLA na Kansai Gaidai University (Japonsko) v roku 1991 pod názvom *Nosorožce, jednorožec alebo chiméra? – Možné druhy porovnávacích literatúr v novom storočí z hľadiska polystémov* (Rhinceros, Unicorn, or Chimera? – A polysystemic View of Possible Kinds of Comparative Literature in the New Century), ako aj Eva Kushnerová (1995/1998) na XIII. kongrese ICLA v Tokiu, tiež v roku 1991, pod názvom *K typológii literárnej komparatistiky?* (Towards a Typology of Comparative Literature Studies?). Gillespie skúma, nakoľko výsledky vyplývajúce zo štúdií zhrnutých v časopise *Poetics Today* (zostavil Itamar Even-Zohar), venovanom teórii polysystémov, ako aj výskumov Earla Minera v *Komparatívnej poetike* (Comparative Poetics), môžu prispieť k tomu, aby porovnávacía literatúra uznala rozdiely v dynamike, v štruktúre repertoáru a času osobitého kľúčového vývoja, na rozdiel od „neraz nudnej a banálnej roviny vnútorných bojov o zmenu súčasného kánonu v západných krajinách“.⁹ Na základe poznania, že porovnávacía literatúra sa na medzinárodnej úrovni aj napriek istým monopolizačným trendom vyznačuje rôznorodosťou praktík, Kushnerová na druhej strane usudzuje, že mandát disciplíny budú na medzikultúrnej scéne plniť: (1) historiologický porovnávací výskum, takže napríklad projekt ICLA, týkajúci sa literatúr európskych jazykov, sa rozšíri na neeurópske literatúry, (2) analýza povahy literárneho procesu v línii teórie polysystémov a teórie mediliterárnosti Dionýza Ďurišina, (3) rozvoj teórie literárnej komparatistiky pri nasledovaní práce Minera.

Keď sa teda konštatuje, že tripartitná typológia Kushnerovej súvisí so všetkými tromi typmi nadnárodnosti, ako ich postuluje Claudio Guillén v diele *Medzi jednotou a rozmanitosťou* (*Entre lo uno y lo diverso*; nadnárodné javy, ktorých medzinárodný charakter podlieha genetickým kontaktom, nadnárodné javy geneticky nezávislé od socio-historického pôvodu a nadnárodné javy geneticky nezávislé v zhode s princípmi literárnej teórie), opäť vystupuje na povrch epistemologická pevnosť komparatistického projektu, v ktorom sa spája „tvrdošijné hľadanie ultralokálnych súborov, ktoré znamenajú nie svetovosť alebo maximálne priestory, ale koherentnosť a jednotu a [...spolu s] príťažlivosťou toho, čo je nezvyčajné, nenapodobiteľné, čo sa naozaj stalo“.¹⁰

Stručná panoráma, ktorú som tu načrtnol v súvislosti s epistemologickým vývojom porovnávacjej literatúry do súčasnosti, tejto disciplíny so slávnou a ohraničenou históriou priťahujúcou pozornosť najrozličnejších kultúrnych oblastí, umožňuje identifikovať bod konvergenencie a konsenzu všetkých jej praktík: poznanie jej problematikovej povahy. Permanentné štádium krízy komparatistiky – „Porovnávacía literatúra vyvoláva úzkosť“ (“Comparative Literature is anxiogenic”), tvrdil Bernheimer (1995b: 1) – bolo apriórne interpretované ako znak jej slabého epistemologického štatútu vyplývajúceho zo skutočnosti, že z vonkajšieho hľadiska nemá ani diferencovaný predmet výskumu, ani špecifickú metodológiu, keďže sa zakladá iba na nekritických pojmoch porovnatelnosti.

Konštitutívne kritický štatút porovnávacjej literatúry čiže jej rozvoj v stave ontologickej neistoty nie je však ničím iným než výsledkom neadekvátnosti voči spornej povahe jej predmetu výskumu. Porovnávacía literatúra je vlastne jedinou disciplínou literárnych výskumov, ktorá bez najmenšieho obmedzenia uznáva za predmet výskumu literatúru a svetovú literatúru (Weltliteratur), na rozdiel od tradičných foriem li-

terárnej kritiky, ktorá sa krúti okolo analýzy jednotlivých diel tradície určitého národa, okolo literárnych dejín s jasným národným projektom na vývinovom základe, ako aj okolo literárnej teórie, ktorá sa napriek úsiliu o svetovosť v praxi živí vlastnými teóriami a literárnymi dielami, ktoré vznikli na Západe. *Weltliteratur* ako konštitutívna a variabilná zložka literatúry a literárneho života tvorí, ak mi dovoľíte tento termín, „čitateľský“, časovo-priestorovo premenlivý literárny jav, ktorého neurčitost môže viesť k literárnemu agnosticizmu, vysvetľujúcemu epistemické slabosti, ktoré sa komparatistike pripisujú. Vedomie nezmerateľnosti predmetu zo strany porovnávačej literatúry utvára vlastne iba základnú premisu toho, čo María del Carmen Bobes Naves nazvala „kritikou literárneho rozumu“, keďže, ako autorka ukázala, „ani kvantitatívne ani kvalitatívne nedisponujeme špecifickým kritériom, ktorý by literárnej teórii umožnil stanoviť, aký je alebo aké empirické hranice oproti blízkym javom má jej predmet – literatúra“, pred čím ako alternatívu navrhuje „označiť znaky frekvencie alebo intenzity“.¹¹

Ako výstižne objasnil Ďurišin (2000: 35–36), tieto znaky frekvencie sa v prípade komparatistiky členia z hľadiska troch stupňov rastúcej komplexnosti: z hľadiska (1) aditívneho, (2) selektívneho a (3) syntetického. Z aditívneho hľadiska sa svetová literatúra chápe ako čisto mechanický súhrn literatúr, pričom jej chýba akýkoľvek vnútorný systém, ktorý by ju zjednocoval. Komparácia prebieha v nej, takže jej prototypický produkt – svetové dejiny literatúry – zodpovedá tradičnému a zároveň rozšírenému modelu národných dejín literatúry. Zo selektívneho hľadiska sa princíp aditívnosti prekonáva prostredníctvom primárneho uplatnenia komparácie porovnania, ktorej cieľom je určiť vyššie javy literárneho vývinu. Podobne ako vnútro-literárny kánon, výsledkom selektívneho hľadiska je medziliterárny kánon spojený s predpokladanou civilizačnou úlohou literatúry. A zo syntetického hľadiska sa svetová literatúra chápe ako súbor javov, navzájom spojených a podmienených z genetického alebo typologického hľadiska; tieto sa postupne zúčastňujú na tvorbe vývinových tendencií literárneho procesu. Borgesova poviedka *Babylonská knižnica* dokonale symbolizuje tento súbor stupňov poznania literárneho faktu, lebo štatút tejto totálnej knižnice, ktorou je *Weltliteratur*, tu bol chápaný ako priestor všetkých diel (aditívne a syntetické hľadisko) a ako zhrnujúce dielo a príručka všetkých ostatných (selektívne hľadisko). Zatiaľ čo selektívne hľadisko definuje tak materialistickú paradigmatu, ako aj mnohé z najnovších kulturalistických prúdov, syntetické hľadisko charakterizuje novú komparatistiku v jej definitívnom poznaní, že predmet výskumu nie je stabilný a konštantný jav, ale podlieha neprestajnej vnútornej rekonštrukcii ako výsledok nových poznatkov získaných na základe vývinu medziliterárnych súvislostí. Úplná definícia *Weltliteratur* nie je možná, lebo keby jestvovala, znamenalo by to, že ide o uzavretý, a teda mŕtvý systém. Preto aj Guillén predstavuje komparatistickú prácu ako „projekt“, termín, ktorý, myslím si, treba mať v našom záujme na pamäti:

„Súčasný komparatista objavil, že sám predmet jeho výskumov sa môže alebo – ako len nedávno zrodený – musí zrodiť z jeho vlastnej skúsenosti, z jeho iniciatívy a obrazotvornosti. Spomedzi mnohých možností, ktoré ponúka mohutnosť literatúry, len jemu prináleží vymedziť výskumné pole... Na začiatku, pri hľadaní východiska a štartovej čiary, komparatista už nemôže jednoducho počítat iba s niekoľkými danými a viditeľne ohraničenými realitami. Predmet jeho práce, tak ako jej definícia alebo vymedzenie, sa javí ako pro-

jekt. Sú aj iné motivácie, ktoré odporúčajú vydávanie úvodov ku komparatistike; ale ja si myslím, že táto – radikálna funkcia projektu – je potenciálne najplodnejšia.¹²

2. TEÓRIA MEDZILITERÁRNOSTI V ŠPANIELSKU/Z POHĽADU ŠPANIELSKA

Ako som už upozornil v úvode, v tomto okamihu si nenárokujem pristúpiť k celkovému poľu recepcie medziliterárnosti v Španielsku. Žiaľ, toto pole nie je veľmi široké, keďže Ďurišinove výskumy a ďalší predstavitelia bratislavskej školy sú tu prakticky neznámi. Dôvody sú ľahko pochopiteľné. Na jednej strane jazykové bariéry, ktoré sú, napriek akejkolvek túžbe z hľadiska porovnávacjej literatúry (*vraiment générale*), aby som použil slávne vyjadrenie Reného Étiembla, niekedy len ťažko prekonateľné, na druhej strane nulová prítomnosť Ďurišinových diel, vrátane prekladov do nemčiny, francúzštiny alebo angličtiny, v španielskych knižniciach. Guillén je celkom isto prvý, kto mal priamejší kontakt s teóriou medziliterárneho procesu, ako to možno zhodnotiť na základe niektorých strán knihy *Medzi jednotou a rozmanitosťou*, čím sa tento – i z mnohých ďalších relevantných dôvodov – stáva výnimkou, v Španielsku, no i v USA. Pripomeňme si, že Guillén absolvoval veľkú časť magisterského štúdia na Kalifornskej univerzite, ako aj na univerzitách v San Diegu a na Harvarde.

Môj cieľ je špecifickejší, no práve preto nie menej ilustratívny v čase, keď je potrebné dôslednejšie si osvojiť význam teórie medziliterárnosti pre teoretický rozvoj porovnávacjej literatúry. Sústreďím sa na inšpiratívnosť, ktorú výskumný projekt rozvíjaný na USC objavil v rámci teórie literatúry v záujme praktického uplatnenia porovnávacích dejín literatúr na Iberskom polostrove, a to pod záštitou Committee for a Comparative History in European Languages ICLA.

Od roku 1966, keď Jacques Voisine na IV. kongrese ICLA nastolil požiadavku, aby toto združenie v medzinárodnom meradle rozbehlo aktivitu zameranú na vznik *porovnávacích dejín* literatúr európskych jazykov, sa jeho návrh konkretizoval v podobe publikácií ako napríklad: *Expresionizmus ako medzinárodný literárny jav* (Expressivism as an International Literary Phenomenon), *Literárne avantgardy 20. storočia: dejiny* (*Les avant-gardes littéraires au XXe siècle: Histoire*); *Literárne avantgardy 20. storočia: teória* (*Les Avant-gardes littéraires au XXe siècle: Théorie*), *Písomníctvo v európskych jazykoch v subsaharskej Afrike* (European-Language Writing in Sub-Saharan Africa), *Obdobie renesancie 1400–1600, I.: Nástup nového ducha 1400–1480* (*L'Époque de la Renaissance 1400–1600, I: L'Avènement de l'esprit nouveau 1400–1480*), *Dejiny karibských literatúr I.–IV.* (A History of Literature in the Caribbean I.–IV.) a *Dejiny literárnych kultúr stredovýchodnej Európy* (History of the Literary Cultures of East-Central Europe), ako i ďalšie už uskutočnené¹³ a nasledovné projekty nachádzajúce sa v rozličných štádiách rozpracovania: *Porovnávacie dejiny severských literárnych kultúr* (Comparative Histories of Nordic Literary Cultures) a *Porovnávacie dejiny literatúr Iberského polostrova* (Comparative History of Literatures in the Iberian Peninsula), rozvíjaný na USC.

Už len na základe názvov prác týchto dejín možno ľahko konštatovať, že zatiaľ čo v prvých jasne dominuje transnárodná dimenzia chronokultúrneho typu – jediná výnimku tvorí *Písomníctvo v európskych jazykoch v subsaharskej Afrike*, v najnovších alebo v tých, čo sú vo fáze rozvoja, voľba padla na transnárodnú dimenziu geokultúrneho rázu, vzťahujúcu sa buď na „exofónne literatúry“ európskych jazykov v subsa-

harskej Afrike alebo v Latinskej Amerike, alebo na „endofónne literatúry“ krajných oblastí európskeho kontinentu (stredovýchodná Európa, Škandinávsky polostrov a Iberský polostrov). V tomto smere si treba všimnúť, že práve dvojité transnárodné výber sa spája s veľmi rozličnými stupňami metodologickej reflexie, v prípade chronokultúry veľmi slabej, čo sa nesporne žiada uviesť do spojitosti s predpokladom evidentnej nadnárodnosti periodologických kategórií a s výrazným metateoretickým hľadiskom v prípade geokultúry.

Táto metateória geokultúry nachádza niektoré z fundamentálnych pilierov v teórii polysystémov, v semiotike kultúry alebo v špecifickom komparatistickom prínose, akým je teória medziliterárneho procesu. Vieme, že predmetom porovnávacej literárnej historiografie je analýza literárnych faktov nadnárodného charakteru, ktorých posledné štádium zrejme predstavuje svetová literatúra, a že toto posledné štádium utvára akési desiderátum, vďaka ktorému sa dejiny porovnávacej literatúry až dosiaľ konkretizovali v rozličných reštriktívnych modeloch: (1) analýza nadnárodného literárneho faktu (téma, druh, štýl alebo hnutie) vo dvoch alebo viacerých literatúrach a (2) analýza nadnárodných literárnych faktov vo dvoch alebo viacerých literatúrach. Samozrejme, obmedzenia dosahujú rôzne úrovne a tie sa vo všeobecnosti vzťahujú na počet sledovaných literatúr, počnúc binárnym patrónom, reprezentovaným „veľkými“ literatúrami, z ktorých jedna sa obvykle pokladá za vysielajúcu a druhá za prijímajúcu (napríklad *Porovnávacie dejiny španielskej a francúzskej literatúry* – Histoire comparée des littératures espagnole et française – od Adolpha de Puibusque), mnohásobným patronátom, ktorý zredukoval ich vzťah na binárny model vysielajúcej literatúry a niekoľkých prijímajúcich literatúr (*Obraz stredovekej literatúry vo Francúzsku, v Taliansku, v Španielsku a Anglicku* – Tableau de la littérature au Moyen Âge en France, en Italie, en Espagne et en Angleterre – ktorého autorom bol Abel-François Villemain, alebo *Dejiny stredovekej francúzskej literatúry porovnané s inonárodnými literatúrami* – Histoire de la littérature française au Moyen Âge comparée aux littératures étrangères – autor Jean-Jacques Ampère), až po výber geokultúrnych priestorov, uprostred ktorých sa odhaľuje výrazný medziliterárny proces, či už z dôvodov „psychologických“ (spomeňme si na Sever a Juh – Nord a Midi – Mme de Staël, základ diela *Literatúra južnej Európy* – La Littérature du Midi de l'Europe – ktoré napísal Simon de Sismondi), jazykovo-politických (dejiny literatúr frankofónneho alebo lusofónneho sveta), dejiny literatúr tvoriacich súčasť bývalého ZSSR alebo bývalej Juhoslávie.

V jednom či v druhom prípade vo viac-menej prehĺbenej forme historiografia komparatistiky kriticky reflektuje kategóriu „národnej literatúry“, tradičnú jednotu literárnych dejín, v tom zmysle, že vlastná idea národa v koncepcii 19. storočia zodpovedá typickým európskym parametrom v spojitosti s kultúrou vystupujúcou vo forme tlače, vrátane literárneho žánru, akým je román. To neznamená, že porovnávacie dejiny ozrejmujú spojivá medzi literatúrou a národom, ale že ich treba skúmať spolu s inými vyjadreniami „zobrazených spoločností“, napríklad vo vzťahu s rozličnou jazykovou alebo geokultúrnou identitou. V takom zmysle – ako som už naznačil – sa veľmi významným javí smer, ktorým sa uberá historiografický projekt pod záštitou ICLA, konkretizujúci zmenu smeru od transnárodnej chronokultúrnej dimenzie ku geokultúrnej transnárodnej dimenzii. Tým sa na rozdiel od prevládajúce-

ho výberu periodologických kategórií alebo aj genologických kategórií, ak reprezentujú dané obdobie, prelievajú nové porovnávací dejiny cez geoliterárne priestory do takej miery, do akej sa ich nadnárodný charakter pokladá za zrejmý, a prvoplánovo upozorňujú na umelosť hraníc národa, takže literárne javy sa stávajú porovnateľnými z medzinárodnej perspektívy. Príkladom geoliterárnych priestorov ako jednotiek porovnávací historiografie sú doteraz Latinská Amerika, stredovýchodná Európa, Škandinávsky a Iberský polostrov, ako aj rozličné medziliterárne spoločenstvá, ako ich analyzuje Ďurišin a i. (1987–1993).

Jedným zo znakov naratologickej výstavby porovnávací dejín ICLA, ktorý ju najväčšmi odlišuje od iných, je jej polyfónia, v tom zmysle, že opúšťa jediný hlas, ktorý si nárokuje vlastníť absolútne poznávanie historicky spracovanej matérie a tým viesť k totalizačnému zobrazeniu národnej identity, aby ho nahradila pluralitou hlasov prislúchajúcich medzinárodnému tímu, ktorý vypracúva čiastkové syntézy. Tento naratívny encyklopedický model sa prejavuje už na prvých príkladoch postmodernej historiografie, ako napríklad v *Literárnych dejinách Spojených štátov Columbijskej univerzity* (Columbia Literary History of the United States; Elliott et al., 1987) alebo v *Nových dejinách francúzskej literatúry* (A New History of French Literature; Hollier, 1989). Na rozdiel od kombinácie faktov, ktorým sa dáva pri tradičnom naratívnom modeli jednotný zmysel, naratívny encyklopedický model v podobe sumarizujúcej syntézy usporadúva fakty podľa otvorenej nejednosmernej schémy; ponecháva bokom obraz dejinnej kontinuity, takže hľadaním kontinuity sa poverujú čitatelia (preto by sa dalo povedať, že súčasná porovnávací historiografia vykazuje oveľa viac neurčitých miest ako národná historiografia, v dôsledku čoho je úloha implicitného čitateľa oveľa aktívnejšia); a nevystupuje tu ani ústredná téza.

V prípade *Literárnych kultúr Latinskej Ameriky: Porovnávací dejiny* (Literary Cultures of Latin America: a Comparative History; Valdés – Kadir, 2004) sa žiada vyzdvihnúť predovšetkým odkaz na kategóriu „literárnych kultúr“ v rámci geoliterárneho priestoru Latinskej Ameriky, čím sa zdôrazňuje rozšírenie pojmu literatúra a hraníc medzi „vysokou literatúrou“ a „ľudovou literatúrou“, ako znak presmerovania porovnávací literatúry na bádanie nie už komparácie, ale predmetu, na ktorý sa porovnanie v praxi vzťahuje, čo tvorí, ako na to upozornil Fokkema (1982/1998), vlastnú črtu jej metateoretickej paradigmy. Po prvom zväzku, ktorý sa týka utvárania literárnych kultúr prostredníctvom parametrov ako demografické faktory, jazyková rôznorodosť a účasť i prenikanie do literárnych kultúr, v druhom zväzku možno medzi inými otázkami vybadať členenie geoliterárneho priestoru Latinskej Ameriky na základe „kultúrnych centier“, ktoré zahŕňajú rozsiahle regióny ako Stredná Amerika a oblasť Karibiku, až po mestá s výraznou prítomnosťou latinskoamerickéj kultúry ako Paríž a New York. a v treťom zväzku sa na tieto vnútorné hranice nazerá z perspektívy štátneho diskurzu, spolu s pomedzným alebo centrálnym postavením literárnych kultúr.

V súvislosti s *Dejinami literárnych kultúr stredovýchodnej Európy*, z ktorých zatiaľ vyšiel prvý diel (Cornis-Pope – Neubauer, 2004) (medzičasom už vyšiel aj druhý a tretí diel tejto práce a pripravuje sa štvrtý a piaty. Pozri recenziu v tomto čísle, s. 89, ako aj recenziu M. Zelenku v minulom čísle s. 77 – pozn. red.), treba podčiarknuť, že nad geoliterárnu jednotu (stredovýchodná Európa) sa kladie príslušná chronokultúr-

na jednota, no nie pomocou tradičných periodologických pojmov, ale pomocou „časových uzlov“ predstavujúcich roky kritickej fázy v rámci rozličných sociálnych dimenzií. V tomto zmysle sa napríklad rok 1989 skúma ako krízový moment monologických štruktúr a vzniku postmodernizmu a postkomunizmu, zatiaľ čo rok 1948 zasa ako fáza politickej roztržky s Východnou Európou. Všimnime si tiež inverziu časovej sekvencie, keďže časové uzly sa organizujú počnúc najaktuálnejšími až po rozvetvenia osvietenstva vo Východnej Európe. Detailnej pozornosti sa pritom dostáva takzvaným „topografiám literárnych kultúr“, prostredníctvom ktorých sa hľadá vymedzenie hraníc a kultúrnych identít stredovýchodnej Európy. Tieto topografie sa v prevažnej forme prejavujú v mestách, pokiaľ v nich vzniká mnohokultúrna produkcia a teda aj hybridné identity.

Napokon, v prípade *Comparative History of Literatures in the Iberian Peninsula* musím upozorniť na to, že determinujúci vplyv medziliterárnej paradigmy je daný priestorovou dimenziou. Všimnime si, že oproti vymedzeniam priestoru Latinskej Ameriky a stredovýchodnej Európy (ide o pojmy s výrazným kultúrnym a/alebo ideologickým nábojom) predstavuje Iberský polostrov výstižný problém predpokladanej geografickej asepsie, meniacej ho na akúsi kultúrnu „zbernú nádobu“, uprostred ktorej sú literárne kultúry „povinné“ navzájom komunikovať. Nad touto priestorovou perspektívou sa vznáša otázka medziliterárneho a medzikultúrneho vzťahu k zvyšku Európy, ktorá zrejme nebola cudzia ani literárnemu bádaniu vo vlastnom zmysle slova, ako to medzi inými možnými príkladmi dosvedčuje dielo Josého Saramaga *Kamenná plť* (*A jangada de pedra*, 1986). Z tohto priestorového uhla sa skúmajú tradičné aspekty geokultúrnej expanzie ako vzájomné polostrovné kontakty s luso-fóniou a hispanofóniou, ale aj iné, nie natolko spoločné kontakty v tradičných národných literárnych dejinách, ako napríklad programová výstavba medziliterárnych spoločenstiev (veľmi často oveľa reálnejších z pohľadu Iberského poloostrova ako z pohľadu iných priestorov, s ktorými sa túžilo vstúpiť do styku), ako galícijský *atlantizmus*, katalánska *mediteránnosť* alebo andalúzsky *afrikanizmus*. Tieto identifikačné projekcie sa akoby striedali s pólmi izolacionizmu (zreteľného v prípade Baskicka?) a reintegracionizmu, ktoré mapujú Iberský polostrov, literárne a kultúrne pripomínajúci väčšmi súostrovie ako polostrov.

Tieto stručné anotácie k daným trom historiografickým projektom umožňujú konštatovať, že pojem literatúra, na ktorý som odkazom na kategóriu „literárnych kultúr“ upozornil predtým, sa rozširuje; to sa prejavuje nielen narastaním počtu a typov sledovaných textov, do ktorých sa tieto texty začleňujú. V tejto súvislosti Mario J. Valdés tvrdí:

„Rozdiel medzi porovnávacími dejinami a národnými dejinami je v tom, že kontext spočíva v materiálnych podmienkach produkcie, ako aj v odlišnej estetike recepcie a ideologickej kontroly. Predchádzajúce dejiny literatúry dosiahli význam v rámci kontextu ohraničeného z hľadiska literárneho kánonu len pre uzavretý okruh uznávaných spisovateľov. Inými slovami, nejestvuje kontext, ktorý by odrážal produkciu alebo recepciu, ale iba začarovaný kruh sebazvečňovania.“¹⁴

V tomto zmysle je príznačné, že spomínané historiografické projekty uznávajú za jeden zo svojich epistemologických modelov „porovnávací“ dejiny, tak ako ich pro-

stredníctvom všeobecných pojmov uskutočňuje Fernand Braudel a metodológia Školy analóv, keďže medzi minulosťou a prítomnosťou, medzi špecifickým pozorovaním a rešpektovaním heterogénosti a zložitosti života postulujú akoby dialektický pohyb. Oproti predstave národa ako monologického teritória, právoplatne uznaného väčšinou národných dejín literatúry, porovnávacie dejiny v perspektíve medziliterárnosti sa týmto spôsobom postupne dopracovávajú k uznaniu, že v samom strede národov vznikajú, produkujú a prijímajú sa literárne diela v iných jazykoch, spojené s inými kultúrnymi tradíciami, tak ako sa súbežne prostredníctvom prekladov a medziumeleckej a medzikultúrnej komunikácie utvára medzisystémové literárne prúdenie. V konečnom dôsledku ide o kritické bádanie literatúry v rámci kultúry, ktorá ju produkuje a konzumuje. Všetky tieto nové možnosti by dozaista uspokojili Ďurišinov tvorivý záujem i nepokoj, veď práve na ne sa v jednej zo svojich posledných prác sám odvoláva: „Všetky tieto pokusy svojím spôsobom uzatvárajú doterajšiu etapu skúmania nielen medziliterárneho, ale aj medziumeleckého procesu a zároveň sa pokúšajú načrtnúť nové perspektívne cesty rozvoja predovšetkým literárnej vedy, čiastočne umenovedy i kulturológie“ (2000: 437).

Predložená práca tvorí súčasť výskumného projektu *K teórii porovnávacích dejín literatúr od iberskej nadvlády* (Hacia una teoría de la historia comparada de las literaturas desde el dominio ibérico. HUM2007-62467/FILO).

Preložil Ladislav Franek

POZNÁMKY

- ¹ „...le vaste domaine de la littérature comparée [...] s'accroîtra peut-être encore de provinces nouvelles. Parmi les régions que nous allons passer en revue, quelques unes sont à peine explorées, tandis que d'autres ont déjà été sillonnées, en tous sens.“ (Van Tieghem, 1931/1946: 68)
- ² Zmena názvu tejto oblasti poznania sa uskutočnila prostredníctvom vedľajšieho dodatkového nariadenia Kráľovským dekrétom 1888/1984 z 26. septembra, udeleným Comisión Académica del Consejo de Universidades dohodou z 3. apríla 2000 (BOE z 24. júna 2000).
- ³ „Tretia správa bola napísaná o desať rokov neskôr, ale... predseda komisie bol s dokumentom taký nespokojný, že využil právo veta a nikdy ho neodovzdal.“ – “A third report was written ten years thereafter, but [...] the chair of that committee was so dissatisfied with the document that he exercised a pocket veto and never submitted it.” (Bernheimer, 1995a: ix)
- ⁴ “In this unstable and rapidly evolving sociocultural environment, many of the scholars involved in rethinking the field of comparison have an increasingly uneasy relation to the practices called ‘comparative literature’. They feel alienated because of the continued association of these practices, intellectually and institutionally, with standards that construct a discipline almost unrecognizable in the light of their actual methods and interests.” (Bernheimer 1995c: 42)
- ⁵ “[...] it goes so far as to distance itself from the literature that gives its name to the discipline.” (1995: 66)
- ⁶ “That, gentlemen, is the entire idea of this course; that is the unique purpose of the studies with which you wish to associate yourselves: the distant influence of one mind upon others; the magnetism of one thought for another [...] Italy changes France, and France, Spain; action and reaction are eternal; you cannot cite an epoch, no matter how barbarous or miserable it be, that does not cooperate with this immense and perpetual work which is after only the great work of civilization.” (Chasles, 1835/1973: 20)
- ⁷ “France is the most sensitive of all countries. [...] She is the center, but the center of sensitivity; she directs civilization, less perhaps by opening up the route to the people who border her than by going

forward herself with a giddy and contagious passion. What Europe is to the rest of the world, France is to Europe.” (Chasles, 1835/1973: 21–22)

⁸ “La delimitación artificial de la materia y de la metodología; el concepto mecanicista de fuente y de influencia; la motivación del nacionalismo cultural, por muy generoso que sea: tales son, a mi juicio, los síntomas de la larga crisis de la literatura comparada.” (Wellek 1959/1998: 84)

⁹ “...nivel, a menudo tedioso y banal, de peleas internas sobre el cambio del canon contemporáneo en los países occidentales.” (1992/1998: 184)

¹⁰ “...la búsqueda tenaz de conjuntos ultralocales que signifiquen no mundialismo o espacios máximos sino coherencia y unidad [... con] la atracción de lo singular, de lo inimitable, de lo que realmente ha acontecido.” (Guillén 1985: 109)

¹¹ “crítica de la razón literaria” – “ni cuantitativamente ni cualitativamente disponemos de un criterio específico que permita a la teoría literaria señalar cuál es, o qué límites empíricos tiene frente a fenómenos próximos, su objeto, la literatura” – “señalar rasgos de frecuencia o de intensidad” (1993: 18)

¹² “El comparatista actual ha descubierto que el objeto mismo de sus investigaciones puede o debe surgir, como un recién nacido, de su propia experiencia, su iniciativa y su imaginación. a él le toca delimitar un campo de estudio entre las muchas virtualidades que ofrece la inmensidad de la literatura /.../. Al empezar, al salir, al arrancar mismo el comparatista ya no puede contar con unas realidades dadas y visiblemente delimitadas. El objeto de su trabajo, como su definición o su deslinde, resulta ser un proyecto. Hay otras motivaciones que recomienda la publicación de introducciones al comparatismo; pero creo que esta es en potencia la más fecunda, la función radical de un proyecto.” (2001: 103)

¹³ Napr.: *The Symbolist Movement in the Literature of European Languages; Le Tournant du siècle des Lumières, 1760-1820: Les Genres en vers des Lumières au romantisme; Romantic Irony; Romantic Drama; International Postmodernism. Theory and Literary Practice.*

¹⁴ “La diferencia entre la historia comparada y la historia nacional es que el contexto consiste en las condiciones materiales de la producción, tanto como las estéticas de recepción, y las ideologías de control. Las historias literarias anteriores han logrado su significado dentro del contexto limitado al círculo cerrado de escritores reconocidos en el canon literario. En otras palabras, no es un contexto que refleje ni la producción ni la recepción sino sólo un círculo vicioso de autopetpetuación.” (1999: 212)

LITERATURA

BASSNETT, Susan (1993). *Comparative Literature. a Critical Introduction*. Oxford: Blackwell.

BERNHEIMER, Charles, ed. (1995a). *Comparative Literature in the Age of Multiculturalism*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.

BERNHEIMER, Charles (1995b). «Introduction: The Anxieties of Comparison». In Bernheimer 1995a: 1–17.

BERNHEIMER, Charles (1995c). «The Bernheimer Report, 1993. Comparative Literature at the Turn of the Century». In Bernheimer 1995a: 39–48.

BOBES NAVES, María del Carmen (1993). «La semiología literaria entre los postestructuralismos». In *Teoría de la Literatura. Investigaciones actuales*. Valladolid: Universidad de Valladolid. 13–33.

CLEMENTS, Robert J. (1978). *Comparative Literature as Academic Discipline: a Statement of Principles, Praxis, Standards*. New York: The Modern Language Association of America.

CORNIS-POPE, Marcel – NEUBAUER, John, eds. (2004). *History of the Literary Cultures of East-Central Europe: Junctures and Disjunctures in the 19th and 20th Centuries*. Amsterdam: John Benjamins.

ĐURIŠIN, Dionýz (2000). «Medzikontinentálne súvislosti stredomorského kultúrneho a literárnoumeleckého procesu». In Đurišin – Gnisci 2000: 437–452.

ĐURIŠIN, Dionýz et al. (1987–1993). *Osobitné medziliterárne spoločenstvá*. 6 zv. Bratislava: Ústav svetovej literatúry.

- ĐURIŠIN, Dionýz – Gnisci, Armando, eds. (2000). *Il Mediterraneo. Una rete interletteraria./ La Méditerranée. Un réseau interlittéraire./ Stredomorie medziliterárna sieť*. Roma: Bulzoni.
- ELLIOTT, Emory et al., eds. (1987). *Columbia Literary History of the United States*. New York: Columbia University Press.
- FOKKEMA, Douwe W. (1998). «La Literatura Comparada y el nuevo paradigma». Prel. M. J. Vega. In Vega – Carbonell 1998: 100–113. Prel. z «Comparative Literature and the New Paradigm». *Canadian Review of Comparative Literature/Revue Canadienne de Littérature Comparée*. 9 (1982): 1–18.
- GILLESPIE, Gerald (1996). «La Literatura Comparada de los años 90 en los Estados Unidos». *1616: Anuario de la Sociedad Española de Literatura General y Comparada*. 9: 39–49.
- GILLESPIE, Gerald (1998). «¿Rinoceronte, unicornio o quimera? Visión polisistémica de una posible tipología de la Literatura Comparada en el próximo siglo». Prel. Cristina Garrigós. In Romero López 1998: 173–186. Prel. z «Rhinceros, Unicorn, or Chimera? a Polysystemic View of Possible Kinds of Comparative Literature in the New Century». *Journal of Intercultural Studies*. 19 (1992): 14–21.
- GNISCI, Armando, ed. (2002). *Introducción a la literatura comparada*. Prel. Luigi Giuliani. Barcelona: Crítica. Prel. z *Introduzione alla letteratura comparata*. 2ª ed. ampliada. Milano: Bruno Mondadori, 2002. 1ª ed. 1999.
- GUILLÉN, Claudio (1985). *Entre lo uno y lo diverso. Introducción a la literatura comparada*. Barcelona: Crítica.
- GUILLÉN, Claudio (1998). *Múltiples moradas. Ensayo de literatura comparada*, Marginales, 170. Barcelona: Tusquets.
- GUILLÉN, Claudio (2001). «Sobre la continuidad de la Literatura Comparada». In *Entre el saber y el conocer. Moradas del estudio literario*. Valladolid: Universidad de Valladolid - Cátedra Jorge Guillén. 101–123.
- HOLLIER, Denis, ed. (1989). *a New History of French Literature*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- CHASLES, Philarète Euphémon (1973). «Foreign Literature Compared». In Schulz – Rhein 1973: 16–37. Prel. z «Littérature étrangère comparée». *Revue de Paris*. 13 (1835): 238–262.
- KUSHNER, Eva (1998). «¿Hacia una tipología de los estudios de Literatura Comparada?». Prel. Cristina Garrigós. In Romero López 1998: 187–197.
- MORALES LADRÓN, Marisol (1999). *Breve introducción a la literatura comparada*. [Alcalá de Henares]: Universidad de Alcalá.
- PULIDO TIRADO, Genara, ed. (2001). *La Literatura Comparada: fundamentación teórica y aplicaciones*. Jaén: Universidad de Jaén.
- RIFFATERRE, Michael (1995). «On the Complementarity of Comparative Literature and Cultural Studies». In Bernheimer 1995a: 66–73.
- ROMERO LÓPEZ, Dolores (1998). *Orientaciones en literatura comparada*. Madrid: Arco/Libros.
- SCHULZ, Hans-Joachim – RHEIN, Phillip H., eds. (1973). *Comparative Literature: The Early Years. An Anthology of Essays*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- SPIVAK, Gayatri Chakravorty (2003). *Death of a Discipline*. New York: Columbia UP.
- VALDÉS, Mario J. (1999). «Culturas literarias latinoamericanas: una historia comparada». *Ibero-americana Pragensia*. 33: 211–217.
- VALDÉS, Mario – KADIR, Djelal, eds. (2004). *Literary Cultures of Latin America: a Comparative History*. 3 vols. Oxford: Oxford University Press.
- VAN TIEGHEM, Paul (1946). *La Littérature comparée*. 3ª ed. Armand Colin: Section de Langues et Littératures, 144. Paris: Librairie Armand Colin. 1ª ed. 1931.

VEGA, María José – CARBONELL, Neus (1998). *La Literatura Comparada: principios y métodos*. Madrid: Gredos.

WELLEK, René (1998). «La crisis de la Literatura Comparada». Prel. M. J. Vega. In Vega – Carbonell 1998: 79–88. Prel. z «The Crisis of Comparative Literature». In *Concepts of Criticism*. New Haven: Yale University Press, 1965. 282–298.

COMPARATIVE LITERATURE AND THE THEORY OF INTERLITERARINESS IN SPAIN/FROM SPANISH VIEWPOINT

Comparative Literary History; Crisis; Epistemic Locations; Interpretive Communities; Meta-Comparison; Theory of Interliterary Process; World Literature.

The aim of this paper is double. First, it provides an overview on the situation of comparative literature in Spanish academia. Second, the paper discusses the reception of the Slovak theory of interliterary process in Spain. In particular, after the performance of an analysis of the Spanish institutional singularities, namely the consequences for comparative literature's being merged into a single 'area of knowledge' with literary theory, the announcement of comparative literature's crisis and death is qualified according to spatial criteria along with interpretive communities. Finally, some conclusions are drawn for the International Comparative Literature Association's project of a comparative history of literatures in European languages as practised in Spain with a *Comparative History of Literatures in the Iberian Peninsula*.

Prof. César Domínguez
Facultade de Filoloxía
Dpto. Literatura española, Teoría da literatura e Lingüística xeral
Universidade de Santiago de Compostela
Burgo das Nacións s/nº
15782 Santiago de Compostela (A Coruña)
España
cesar.dominguez@usc.es